

Ens

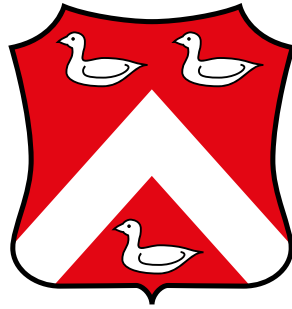
"Energiek en baanbrekend"

Dorpsontwikkelingsplan 2014 - 2025

Ens

Dorpsbelang

"Energiek en baanbrekend"

Dorpsontwikkelingsplan 2014 - 2025

Inhoudsopgave

Inleiding	7
1. Proces van totstandkoming	9
1.1. Dorpsontwikkelingsplan.....	9
2. De opgave in Ens.....	13
2.1. Het dorp Ens.....	13
2.2. De opgave	13
3. De identiteit van Ens	15
3.1. Inleiding.....	15
3.2. Kernkwaliteiten.....	15
3.3. Kernwaarden	16
3.4. Toekomstbelofte: "Energiek en baanbrekend"	17
4. Dorpsvisie 2014-2025	19
4.1. Wonen.....	19
4.2. Openbare ruimte en verkeer.....	21
4.3. Zorg en welzijn	22
4.4. Voorzieningen en accommodaties	22
4.5. Buitengebied.....	24
4.6. Bedrijvigheid	26
5. Van toekomstscenario's naar voorkeursscenario	27
5.1. Toekomstscenario's	27
5.2. Voorkeursscenario.....	27
6. Het dorpsprogramma 2014-2017.....	29
6.1. Opzet dorpsprogramma	29
6.2. Looptijd	29
6.3. Het programma als coproductie.....	29
6.4. Doelstelling dorpsprogramma.....	29
6.4.1. Doelstelling	29
6.4.2. Subdoelstellingen/maatregelen.....	29
6.5. Dorpsprogramma 2014-2017: samenvattend schema	35
7. Besturing van het dorpsprogramma	40
7.1. Monitoring en besturing via 'T HEFD	40
7.2. Strategische projecten.....	40
7.2.1. Criteria keuze strategische projecten.....	40
7.2.2. Strategische projecten	41
Bijlage: Gebruikte documentatie	41

Inleiding

In deze rapportage is het dorpsontwikkelingsplan Ens beschreven. Het plan is het resultaat van een gezamenlijk proces van bewoners, verenigingen, scholen, kerken en instellingen. Opdrachtgever is de gemeente Noordoostpolder. Een werkgroep namens Dorpsbelang Ens en de Commerciële Vereniging Ens (CVE) heeft samen met gemeente en bureau Kars Advies het proces begeleid. In hoofdlijnen zijn de betrokken partijen het eens over de inhoud van het dorpsontwikkelingsplan. Het dorpsontwikkelingsplan bestaat uit een dorpsvisie en het daarop gebaseerde dorpsplan. De dorpsvisie heeft een tijdshorizon van 12 jaar (2014-2025), terwijl het plan een tijdshorizon heeft van vier jaar (2014-2017).

In hoofdstuk 1 wordt het proces van totstandkoming van het dorpsontwikkelingsplan beschreven, zowel wat betreft de fasering als de deelname van betrokken partijen. In hoofdstuk 2 wordt de opgave in het dorp Ens behandeld. Het dorpsontwikkelingsplan is een antwoord op deze opgave.

De identiteit van het dorp Ens wordt beschreven en verbeeld in hoofdstuk 3. Deze identiteit wordt geformuleerd in termen van kernkwaliteiten, kernwaarden en toekomstbelofte van het dorp. De identiteit - de eigenheid van het dorp - is de basis voor de toekomstvisie van het dorp op de langere termijn (hoofdstuk 4).

In hoofdstuk 5 wordt beschreven welke toekomstscenario's voor Ens mogelijk zijn en wat het voorkeursscenario is. In hoofdstuk 6 worden de doelstellingen, de activiteiten en de projecten (programma) beschreven die moeten leiden tot realisatie van de toekomstvisie. Het laatste hoofdstuk 7 beschrijft hoe de uitvoering van het dorpsprogramma kan worden gestuurd en gemonitord. In dit hoofdstuk worden tevens de strategische projecten geformuleerd.

1. Proces van totstandkoming

1.1. DORPSONTWIKKELINGSPLAN

De totstandkoming van het dorpsontwikkelingsplan (DOP) Ens kent de volgende fases:

- vooronderzoek;
- identiteit;
- visie;
- toekomstscenario's en voorkeursscenario;
- dorpsdebat;
- plansessie;
- opstellen dorpsontwikkelingsplan.

Vooronderzoek

Met inzet van diverse methoden en instrumenten is in de lente van 2013 onderzocht wat de beleving van bewoners en ondernemers van het dorp Ens is. Dorpsbelang heeft een dorpsenquête uitgezet, alsook enquêtes onder de leerlingen van groep 6/7/8 van basisschool de Regenboog en groep 7/8 van basisschool de Horizon. Dorpsbelang heeft een eerste visie op Ens geformuleerd: Samen werken aan een energiek Ens. Samen bouwen aan een dorp met toekomst.

Dit is in september-oktober 2013 nog aangevuld met een inloopbijeenkomst in het Wapen van Ens, observaties in het dorp, straatinterviews, negen individuele interviews - waaronder een respondent van Poolse afkomst - 25 enquêtes, twee groepsinterviews: een met een dwarsdoorsnede van het dorp en een met meiden van 18-23 jaar.

Identiteit

Samen met een twintigtal bewoners, ondernemers, dorpsbelang, en enkele professionals van Carrefour, Zorggroep Oude en Nieuwe Land (ZONL) en gemeente is op 9 november 2013 een identiteits sessie gehouden. In deze identiteits sessie is met gebruikmaking van beeldtaal de eigenheid van het dorp Ens geformuleerd. Deze identiteit is beschreven en verbeeld in kernkwaliteiten, kernwaarden en een toekomstbelofte voor het dorp. De beschreven en verbeelde identiteit is de basis voor de volgende stap, namelijk de toekomstvisie van het dorp.

Visie

Op 28 november 2013 is opnieuw met een twintigtal bewoners en professionals op de thema's wonen, accommodaties, zorg, welzijn, bedrijfsleven en buitengebied een visie geformuleerd.

Toekomstscenario's en voorkeursscenario

Op 20 maart 2014 is in ongeveer dezelfde groepen gewerkt aan toekomstscenario's voor het dorp Ens, voor wat betreft de thema's:

- Fysiek: woningen, infrastructuur, verkeer, openbaar vervoer, openbare ruimte, woonomgeving, winkels en bedrijven, accommodaties;
- Sociaal: activiteiten, sport, zorg, ontmoeten, communicatie;
- Sociaal-economisch: bedrijvigheid, detailhandel, werkgelegenheid.

Met behulp van op de bijeenkomst aanwezige stedenbouwkundigen van de gemeente werden aan de hand van deze thema's drie ideaaltypische scenario's geschetst: behouden, aanpassen en vernieuwen. Deze scenario's werden vervolgens volgens met de werkgroep van dorpsbelang tot één voorkeursscenario uitgewerkt.

Dorpsdebat

In het dorpsdebat op 3 april 2014 is aan een 85-tal dorpsbewoners de visie en het voorkeursscenario gepresenteerd en gecheckt of dit op draagvlak kon rekenen, en of er aanvullende punten waren.

Plansessie

Op de plansessie van 24 april 2014 stonden activiteiten en projecten die passen bij de thema's centraal. Op basis hiervan is het dorpsprogramma gemaakt. Het programma beslaat een periode van vier jaar, 2014-2017.

Opstellen Dorpsontwikkelingsplan

De resultaten van het proces zijn beschreven in dit dorpsontwikkelingsplan. De inhoud van het visiedocument van dorpsbelang uit 2013 is hierin verwerkt.

WELKOM

OP DE ZEEBODEM

2. De opgave in Ens

2.1. HET DORP ENS

Ens is een dorp in het zuidoosten van de Noordoostpolder. Het dorp telt bijna 2986 inwoners (cijfer medio 2013). In Ens staan ongeveer 1200 woningen, waarvan ongeveer 22% huurwoningen. Tot die 1200 woningen behoren boerderijen en blokoningen (arbeiderswoningen) in het buitengebied, alsook eengezinswoningen en seniorenwoningen in de dorpskern.

2.2. DE OPGAVE

Het dorp Ens kent een aantal opgaven dat om vernieuwing vraagt.

- De bestaande corporatiehuurwoningen in Ens moeten worden aangepakt. Hoe precies hangt af van ouderdom, staat van onderhoud en populariteit van de woningen, maar ook van de wensen en perspectieven van de huurders.
- Aan de rand van Ens ligt een kavel met woonbestemming waarop nieuwbouw mogelijk is. Dit geeft kansen voor bescheiden uitbreiding van het dorp, hoewel de afgelopen jaren de vraag uit de markt minimaal was.
- Het creëren van interessante woonmilieus voor kansrijke doelgroepen is een weg naar succes. Dit vereist veel kennis van de woonwensen van die doelgroepen.
- Sommige activiteiten op het gebied van welzijn, zorg en sport en voor kinderen en arbeidsmigranten zijn toe aan vernieuwing.
- Ens telt tal van maatschappelijke en commerciële voorzieningen. Behoud staat op het verlanglijstje van veel bewoners, in een tijd dat deze voorzieningen door krimpende budgetten en schaalvergroting onder druk kunnen komen te staan.
- Ens telt vele bedrijven en heeft een grote commerciële vereniging (CVE). Er is nog ruimte voor uitbreiding op het bedrijventerrein. Grote, sterk innovatieve bedrijven zoals Zuidberg Techniek en glastuinbouwers kunnen de kern zijn van nieuwe ontwikkelingen in de agrofood-business.
- Het buitengebied zal de komende jaren ander ingericht worden, als gevolg van schaalvergroting in de landbouw. Tevens is er een wens tot recreatief medegebruik van de groene ruimte.
- Het zelforganiserend vermogen van Ens is groot; Ens is een actieve dorpsgemeenschap die gewend is zelf de schouders eronder te zetten. Op verschillende terreinen – zorg, welzijn, openbare ruimte - wordt deze zelfwerkzaamheid ook gevraagd door instellingen.

LAURENCE DE GORCE 2010-2011

2010-2011

Rik n. 1 p. 2

3. De identiteit van Ens

3.1. INLEIDING

In dit hoofdstuk wordt de identiteit van het dorp Ens beschreven. Deze identiteit wordt samengevat in:

- De vijf belangrijkste kernkwaliteiten van Ens;
- De vijf belangrijkste kernwaarden van Ens;
- De toekomstbelofte van Ens.

3.2. KERNKWALITEITEN

Het dorp heeft vijf kernkwaliteiten en daarbij behorende subkwaliteiten. Deze kwaliteiten zijn:

Diversiteit bevolking

Ens kent een divers samengestelde bevolking. Met zeer actieve en betrokken vrijwilligers. Maar ook met mensen die wat meer aan de zijlijn staan. Met mensen die op Ens en omgeving zijn georiënteerd. Maar ook met mensen die als forens in het dorp zijn komen wonen. Er is ook een instroom van arbeidsmigranten. Deze diversiteit is een kracht.

Verenigingsleven

Ens kent van oudsher een sterk verenigingsleven. De sport springt in het oog. Maar ook toneel-, muziek-, carnavals-, en jongerenverenigingen zijn actief. De kerken zijn belangrijk en voor jongeren spelen de keten een belangrijke rol.

Voorzieningen

Ens heeft zowel maatschappelijke (scholen) als commerciële voorzieningen. Met de garage, de supermarkt, sporthal, dokter/fysiotherapie /consultatiebureau heeft het betekenis voor de omliggende dorpen.

Bedrijvigheid

Ens telt een gevarieerd bedrijfsleven, verenigd in de Commerciële Vereniging Ens (CVE). Bedrijven zijn vooral gelieerd aan de land- en tuinbouw, en vallen binnen de MKB-sector. Zuidberg Techniek is het grootste bedrijf. Op het bedrijventerrein is nog ruimte voor uitbreidingen of voor nieuwe bedrijfsvestigingen.

Ligging

Ens heeft goedkope grond, op korte afstand van steden als Emmeloord en Zwolle/Kampen. Via de N50 en A6 is het dorp goed verbonden met west- en noord-Nederland. De directe omgeving is interessant voor recreatie: Zwartemeer/Ketelmeer, Balgstuw, Ramspoltoren, Voorsterbos, Schokland, Schokkerhaven, Kampereiland.

3.3. KERNWAARDEN

Het dorp heeft een vijftal kernwaarden en daarbij behorende subwaarden. Deze kernwaarden zijn:

Verbonden

Veel Ensenaren zijn geworteld in het dorp. Van de wieg tot het graf is dit hun plek. Maar ook Ensenaren die er later komen wonen zijn snel opgenomen. En iedereen weet: er is hulp en bijstand voor wie het nodig heeft.

Samen doen

Ensenaren zijn ook doeners. Er is organisatiekracht om snel iets uit de grond te stampen. De Ensyfair, de carnaval, koningsbezoek, het zijn drie voorbeelden waaruit dit blijkt.

Op jezelf

Niet iedereen is actief in het dorp. Een deel van Ens is juist meer op zichzelf, is wat meer aan de zijlijn. Maar ook dan hoor je erbij.

Open

Wie nieuw in Ens komt wonen, hoort er snel bij. Er is voor iedereen wel een kring, club of vereniging die past bij zijn/haar voorkeuren. En wie niets in georganiseerd verband wil doen, heeft altijd nog zijn burens die veelal open staan voor contact.

Dienstbaar

Ensenaren zijn dienstbaar aan elkaar en aan idealen als saamhorigheid ervaren, elkaar bijstaan, ook in slechtere tijden, samen de maatschappij opbouwen.

3.4. TOEKOMSTBELOFTE: "ENERGIEK EN BAANBREKEND"

Ensenaren houden van een dorp met een 'thuisgevoel'. Tegelijkertijd beseffen zij dat Ens voor grote vernieuwingen staat. Tussen beide polen – een vertrouwd thuisgevoel bieden én het dorp vernieuwen – zal de toekomst van het dorp zich afspelen. Er is lang gesproken over waarop de nadruk moet liggen in de toekomstbelofte aan huidige en toekomstige bewoners. Het dorp heeft de uitdrukkelijke wens vooral de kant van vernieuwing te benadrukken:

Ens: Energiek en baanbrekend

De achtergrond die het dorp daarbij schetst, luidt als volgt.

Het samenstellen van het dorpsontwikkelingsplan was een intensief traject. Vele mensen in het dorp waren betrokken en hebben belangeloos tijd besteed om tot een goede analyse te komen van wat de kernkwaliteiten en kernwaarden van ons dorp precies zijn. Ook maatschappelijke organisaties zoals ZONL, woningbouwvereniging Mercatus en welzijnsorganisatie Carrefour waren daarbij betrokken. Ondersteuning werd gegeven door de gemeente en Kars Advies. Het leverde vele indrukken en meningen op, waar gaandeweg lijn in kwam. Met elkaar samenwerken, ruimte geven en respect voor elkaars mening, waarbij werd uitgesproken dat we eigenlijk wel een heel energiek dorp zijn.

In Ens wordt veel georganiseerd, het verenigingsleven bloeit, er zijn mooie en goede sportvoorzieningen en het project Ens sportdorp geeft de sport een extra stimulans. Ouderenvoorzieningen zijn aanwezig, de gezondheidszorg is goed georganiseerd met een huisarts en apotheek. Ens telt veel ondernemers. Het buitengebied voelt zich verbonden met het dorp. Er heerst een grote saamhorigheid onder de inwoners die mét elkaar maken dat het wonen en werken in Ens als zeer prettig wordt ervaren. We willen desondanks baanbrekend zijn, vernieuwend en toekomstgericht bezig zijn.

Woningbouw is een belangrijk speerpunt. Enerzijds met de gemeente en woningbouwvereniging Mercatus kijken naar het woningbestand en daarin vernieuwen. Anderzijds zal de nieuwbouw op kavel-Braaksma meer prioriteit moeten krijgen. Kortom met de gemeente, Mercatus, en ook particulieren samenwerken aan wonen.

Ook zal er aandacht moeten komen voor samenwerking tussen de kerken, onderwijs en gezondheidszorg. Lange trajecten maar wel oog houden voor de toekomstige ontwikkelingen en de maatschappelijke voorzieningen in het dorp op orde houden. Voorts zien we dat de Commerciële Vereniging Ens een actiever beleid wil gaan voeren om meer bedrijven naar Ens te trekken. Wij hebben al erg veel kwaliteit en diversiteit aan ondernemers. De ontsluiting van het industrieterrein door een nieuwe toegangsweg en –brug, zijn de eerste stappen die worden gezet.

Om te komen tot een verdere uitwerking van de visie is een Ontwikkelperspectief in de maak. In verschillende werkateliers worden de volgende onderwerpen uitgewerkt: wonen, accommodaties, verkeer, openbare ruimte, aanzicht Ens. Ook hieruit zullen de nodige acties voortkomen. Natuurlijk kan niet alles in korte tijd worden opgepakt. Binnen dorpsbelang zullen prioriteiten gesteld moeten worden, maar we blijven alert op een verdere versterking van ons dorp. En we weten dat er altijd weer vrijwilligers klaar staan die willen helpen. Behoud wat goed is, versterk waar nodig en vernieuw. Samengevat: Ens is een dorp dat het hééft.

ENS IN BEWEGING

4. Dorpsvisie 2014-2025

De visie op Ens geldt voor de komende 12 jaar. De visie houdt rekening met de nu te voorziene trends en ontwikkelingen, en vormt het richtsnoer voor het scenario's (hoofdstuk 5) en het dorpsprogramma (hoofdstuk 6). De visie is opgebouwd naar de volgende thema's:

- Wonen
- Openbare ruimte en verkeer
- Zorg en welzijn
- Voorzieningen en accommodaties
- Buitengebied
- Bedrijvigheid

4.1. WONEN

De bevolkingsprognoses in de gehele Noordoostpolder laten tot 2027 een lichte groei van de bevolking zien. In diezelfde periode neemt het aantal gezinnen af, terwijl het aantal 1- en 2-persoonshuishoudens toeneemt. De vergrijzing raakt ook de polder en er treedt 'ontgroening' op: een daling van het aantal en aandeel jongeren.

Er treedt gezinsverdunning op: afname van het gemiddeld aantal bewoners per woning. Samen met de lichte groei van de bevolking zorgt dit in de polder voor een vraag naar zo'n 100 woningen per jaar. Deze groei zal naar verwachting vooral terecht komen in Emmeloord, Marknesse en Ens. Daarvoor moet dan plaatselijk wel bouwgrond beschikbaar zijn, wat in Ens met kavel-Braaksma het geval is. Overigens moeten de prognoses t.a.v. de woningmarkt wel waargemaakt worden door een reële vraag naar woningen. In de slechte marktomstandigheden van de afgelopen jaren is deze vraag in Ens uitgebleven.

Voor woningbouwvereniging Mercatus was in het verleden het strategisch voorraadbeleid (SVB, 2012) leidend voor de aanpak van huurwoningen. Besloten is echter ook met de huurders in contact te treden en hun opvattingen over woning en woonomgeving, en hun perspectieven op de toekomst te inventariseren en mee te nemen in de strategie per woning(cluster). De varianten voor aanpak zijn: regulier onderhoud, renoveren, moderniseren, verkoop, sloop. In Ens heeft Mercatus 269 woningen, wat met circa een vijfde moet verminderen. In Ens is het huurdersoverleg in de eerste helft van 2014 uitgevoerd en in juli 2014 nam Mercatus een besluit over de aanpak van de huurwoningen in Ens.

Daarbij geldt voor gemeente en Mercatus dat het stedenbouwkundig en architectonisch DNA van Ens gerespecteerd moet worden bij ingrepen in de woningvoorraad. Ook vanuit het dorp wordt opgemerkt dat dit DNA Ens tot Ens maakt, zeker op beeldbepalende plekken, zoals de Baan. Tegelijkertijd wordt vanuit het dorp opgemerkt dat het DNA geen barrière mag zijn voor vernieuwing. Het eerste sloop/nieuwbouwplan in Ens aan de Baan toont aan dat vernieuwing goed kan samengaan met aandacht voor dit DNA.

Vanuit het dorp wordt benadrukt dat het aantal woningen minimaal gelijk moet blijven, liever nog dat ingezet moet worden op groei van het totaal aantal woningen (huur en koop samen). Daarbij is iedereen het erover eens dat gebouwd moet worden voor de vraag, zowel in kwalitatief als kwantitatief opzicht. Bouwen kan via inbreiding in de dorpskern, wanneer door sloop ruimte vrij zou komen, alsook via uitbreiding op kavel-Braaksma. Bij sloop moet de intentie zijn om woningen terug te bouwen, hoewel bijvoorbeeld een groenbestemming na overleg met het dorp eveneens acceptabel kan zijn. Mercatus staat open voor de verkoop van vrijkomende kavels aan particulieren of ontwikkelaars bij sloop, waarmee ongewenste 'gaten' in het dorp kunnen worden voorkomen.

Tot de opgave van de komende jaren behoort in Ens het bouwen of geschikt maken van woningen voor de groeiende groep senioren, zowel in de koop- als in de huursector. Het gaat om zaken als een slaap- en badkamer op de begane grond, rolstoeltoegankelijkheid, aanleg van domotica, etc. Ens heeft daarbij de bijzonderheid dat er een combinatie te maken is met de bestaande zorginfrastructuur van het Hofje van Ens en het gezondheidsspectrum met dokter, fysiotherapie, consultatiebureau. Op die manier blijft Ens ook voor de groeiende groep ouderen (en andere hulpbehoevenden) een eigen plek bieden in een cruciale levensfase, waarin meer afhankelijkheid van anderen ontstaat.

Een flink aantal jongeren wil in Ens blijven wonen, of keert na studie of een kort uitstapje in een andere stad weer terug naar het geboortedorp. Het is zaak deze jongeren de mogelijkheid te bieden in Ens te wonen. Daarvoor zijn relatief goedkope starterswoningen nodig, zowel in de huur- als in de koopsector. Goedkope starters-koopwoningen zijn gewenst, omdat woningbouwvereniging Mercatus alleen verhuurt aan huishoudens die minder verdienen dan 34.678 euro per jaar.

Veel jongeren verdienen net wat meer, terwijl een reguliere koopwoning te duur is. Soms ook is door een minder stabiele situatie met gezin en/of werk een koopwoning ongewenst, en is een vrije sector-huurwoning gewenst. Om de maandlasten beperkt te houden, is beperking van de energielasten belangrijk.

Bouwkavels in het dorp zijn beschikbaar op kavel-Braaksma, ofwel Ens-zuidoost, fase I. De grond is in eigendom van de gemeente en de grond heeft een woonbestemming. Het plan dateert uit 2010, en telt 180 kavels. Het bouwprogramma bestaat uit 2/3 twee-onder-een-kap en vrijstaande woningen. De verkoop van kavels is echter stopgezet door het uitblijven van vraag uit de markt.

In 2014 heeft de gemeente haar strategie ten aanzien van het ontwikkelen van nieuwbouwlocaties gewijzigd naar een geleidelijke ontwikkeling van een beperkt aantal kavels per keer. Het dorp kan een actieve rol spelen in vraagbundeling. Dit kan in de vorm van een inventarisatie, maar ook in de vorm van collectief particulier opdrachtgeverschap, waarbij gelijkgestemden gezamenlijk een aantal woningen laten bouwen.

Een bijzondere doelgroep zijn de buitenlandse arbeidsmigranten. Sommigen van hen zijn passanten die een deel van het jaar in Nederland verblijven en gehuisvest worden door werkgevers en uitzendbureaus. Een klein deel van hen vestigt zich permanent in de polder. Zij zijn een waardevolle versterking van Ens, en ook voor hen zijn goedkope starters-huur- en koopwoningen belangrijk.

Opvallend is dat van het personeel van een relatief groot bedrijf als Zuidberg Techniek, slechts een heel klein

deel in Ens woont. Het is waardevol om te kijken of medewerkers zijn te interesseren voor wonen in Ens. Of dit kan slagen, hangt mede af van de woonwensen van deze medewerkers. in relatie tot een passend aanbod van woningen, omgeving, voorzieningen en bereikbaarheid in Ens.

4.2. OPENBARE RUIMTE EN VERKEER

Niet alleen de woning zelf, ook de woonomgeving draagt bij aan een thuisgevoel. Primair gaat het om een aantrekkelijke en verzorgde openbare ruimte en het behoud van een bepaalde basiskwaliteit van de openbare ruimte. De omzetting van plantsoenen in grasperken door de gemeente is daarbij acceptabel, mits dit in overleg gebeurt, en de straat of buurt de mogelijkheid krijgt het plantsoen te behouden, op voorwaarde van zelfwerkzaamheid.

Voor de allerkleinsten en hun ouders zijn speeltuintjes in de directe omgeving van de woning belangrijk. Deze moeten behouden blijven, en opgeknapt. Ook hier is zelfwerkzaamheid t.a.v. het onderhoud een besprekingspunt tussen gemeente en belanghebbende bewoners.

Door verkeersingrepen is veel zwaar verkeer naar het kassengebied van de Baan verdwenen. Met de nieuwe brug over de Enservaart ontstaat een nieuwe verbinding voor zwaar verkeer naar het bedrijventerrein. Het dorp wil de resterende verkeersfunctie van de Baan graag behouden, omdat het reuring geeft en klandizie voor de middenstand. Toch wordt de Baan ook gevoeld als onveilig en als een barrière in het dorp, zeker ook door kinderen. Het verder terugbrengen van deze barrièrewerking door kleine (ruimtelijke) ingrepen die de Baan in de beleving veiliger maakt is belangrijk.

Ens is een groen dorp. Grote groenstructuren zoals het evenemententerrein, de sportvelden en de windsingel om het dorp dragen daar sterk aan bij. Ensenaren willen het evenemententerrein en de sportvelden – ook bij afstoten van een sportveld – graag groen houden. Het rondje Ens door de windsingel is populair en moet eveneens behouden blijven. De elementen die in het verleden aan de route zijn toegevoegd - kunstroute en trimtoestellen - moeten onderhouden worden, waarbij zelfwerkzaamheid een mogelijkheid is. Daarnaast is de route een geschikte plek om in de toekomst zaken aan toe te voegen, denk aan nestkasten, een bijenhotel, e.d.

4.3. ZORG EN WELZIJN

Uit een enquête van Dorpsbelang bleek dat ruwweg de helft van de ouderen de wens heeft weg te trekken naar een plek met meer voorzieningen, met name Emmeloord. De andere helft wil juist zo lang mogelijk in Ens blijven wonen, in de gekende sociale omgeving. Om dit mogelijk te maken zijn aangepaste woningen noodzakelijk, alsook dagelijkse of wekelijkse zorg.

Gezien de stagnerende budgetten bij een toenemende vraag van de groeiende groep ouderen, zal de dagelijkse zorg steeds meer vanuit mantelzorg en vrijwillige inzet moeten komen. De professionele zorg wordt daarop aanvullend. Zorgverleners zoeken naar manieren om de groeiende mate van zelfwerkzaamheid op een goede manier te koppelen aan hun professionele inzet. Dit vraagt ook om meer coördinatie van de vrijwillige inzet en de mantelzorg in het dorp. Het Hofje kan hierin een centraal punt zijn.

Ens kent een sterk en veelzijdig verenigingsleven, een kerkelijk leven, en vriendengroepen waarin de behoefte aan ontmoeting voor een flink deel wordt ingevuld. Daarnaast zijn er dorpsbrede activiteiten. Voor de grote evenementen - zoals de Ensyfair - is het evenemententerrein de aangewezen plek. Mede daarom moet dit terrein in de toekomst groen en open blijven. Voor activiteiten op kleinere schaal - rommelmarkt, sinterklaas, kerststal - is het vernieuwde Bloemenplein de aangewezen centrale plek, met name in de zomer. Op die manier wordt de ontmoetingsfunctie van het Bloemenplein verder versterkt.

Ens wil haar inwoners wat bieden, ook de nieuwkomers. Arbeidsmigranten geven aan juist eerder een 'geslotenheid' te ervaren. Om dit te doorbreken wil Ens actief laagdrempelige gezellige ontmoetingsactiviteiten aanbieden met en voor arbeidsmigranten en hun werkgevers, zoals voetbal, vrijwillige taalles, e.d. Deze activiteiten richten zich met name op de gezinnen die hun toekomst zoeken in Ens.

4.4. VOORZIENINGEN EN ACCOMMODATIES

De voorzieningen en accommodaties worden door Ensenaren gezien als essentieel voor de leefbaarheid van het dorp. Vanuit het dorp wordt de nadruk gelegd op behoud. Ens benadrukt met name het belang van het behoud van de sportaccommodaties: sportvelden en de sporthal. Sport is een van de verenigingspijlers waar het dorp op draait. Ook behoud van dorpshuis Het Roefje wordt belangrijk gevonden.

Ens heeft momenteel aan maatschappelijke voorzieningen: drie basisscholen, peuterspeelzaal, kinderdagverblijf, Hofje van Ens, sporthal, sportvelden, twee kerken met zalen, Het Roefje, begraafplaats, fysiotherapie, apotheek in pand bij huisarts, dorpswebsite en dorpskrant. Het is de vraag of behoud van al deze maatschappelijke

voorzieningen houdbaar is op de langere termijn. Instellingen die betrokken zijn bij het dorp houden de komende jaren rekening met krimpende budgetten. Dat leidt tot het zoeken naar efficiëntie en vernieuwing op het gebied van voorzieningen en accommodaties.

Van de oorspronkelijke drie kerken, heeft één kerkgebouw inmiddels een woonbestemming. Van de rk-kerk en de PKN-kerk is het de vraag of de kerkgebouwen inclusief de bijbehorende gemeenschapsvoorziening houdbaar zullen zijn en wat de koers van de kerkorganisaties zal zijn op middellange termijn. Herbestemming van gebouwen zal mogelijk op middellange termijn in beeld komen. Dit brengt ook nieuwe mogelijkheden, bijvoorbeeld wonen in een kerk.

Het Hofje van Ens bestaat uit ouderenwoningen die belangrijk zijn voor wie wat extra zorg nodig heeft in het dorp. Met de vergrijzing voor de deur, zou gekeken kunnen worden naar een manier om deze zorgaccommodatie te behouden, en zelfs uit te bouwen en nog beter te benutten. Dat kan door bijvoorbeeld extra zorgwoningen in de buurt te realiseren, ook voor 'zwaardere' doelgroepen, en de samenwerking met omliggende dorpen te zoeken. Punt van aandacht is dat je woningen bouwt voor een periode van minimaal 50 jaar, terwijl de vraag naar seniorenwoningen piekt in 2030 en daarna weer afneemt.

Ens telt drie basisscholen. Eén sterke dorpsschool is voor een aantal Ensenaren het ideaal voor de middellange termijn. 'We zijn de verzuiling voorbij', wordt daarbij vaak vermeld. Daarbij komt dat de leerlingprognoses uitgaan van een daling van 16% tussen 2015 en 2025 (totaal 293 leerlingen in 2025). Anderen in het dorp geven te kennen dat het juist goed is dat er wat te kiezen valt, en dat de bestaande identiteit van de scholen behouden blijft.

Allen zijn het erover eens dat de beweging naar eventuele verdergaande samenwerking van scholen van onderop moet ontstaan: bij ouders en leerkrachten. De gemeente is eveneens die mening toegedaan. De gemeente heeft daarbij als visie dat op termijn elk dorp een kindcentrum heeft, waarbij zoveel mogelijk zaken rondom het kind bij elkaar wordt gebracht: scholen, peuterspeelzaal, kinderdagverblijf, muziekles.

Het dorp zet in op ontwikkeling van een gezamenlijke visie op accommodaties en voorzieningen. Dit geeft sturing aan veranderingen die op termijn zullen gaan optreden, op een manier die de meeste waarde creëert t.a.v. de leefbaarheid in het dorp. Het dorp zet de eerste stap van standpuntbepaling zelf. Daarna kan aansluiting worden gezocht bij het gemeentelijke beleid ten aanzien van accommodaties en kindcentra.

Voor de gemeente is een kindcentrum een actieve samenwerking tussen basisscholen, peuterspeelzaal en kinderopvang voor kinderen in de leeftijd 0-13 jaar, eventueel aangevuld met naschoolse activiteiten en andere maatschappelijke voorzieningen, indien mogelijk in een gebouw.

4.5. BUITENGEBIED

Als gevolg van bedrijfsbeëindiging en schaalvergroting in de landbouw, raken steeds meer boerenerven zonder functie. Op middellange termijn gaat het om 60-70% van de erven in het Enser buitengebied. Het voorkomen van leegstand en verpaupering van deze erven is een belangrijke opgave voor de toekomstige leefbaarheid van het buitengebied. Verruiming van de mogelijke bedrijfsactiviteiten is belangrijk, evenals het mogelijk maken van een woonfunctie.

Ens is vanouds een tuinbouwgebied, dat sinds de aanleg van de polder een enorme schaalvergroting heeft ondergaan. Van een flink aantal bedrijven met enkele hectaren op de volle grond, is de structuur veranderd in enkele tuinderijen met tientallen hectaren glastuinbouw. Deze tuinders hebben hun afzet over geheel Europa. Om in de race te blijven, is in de toekomst mogelijk een nieuwe schaalsprong noodzakelijk.

Omdat de glastuinbouw belangrijk is voor de lokale economie en werkgelegenheid, is er brede steun voor het faciliteren van zo'n volgende schaalsprong door lokale tuindersbedrijven. Daarvoor is het akkerland aan de noordkant van de Drietoersweg in het vizier. Hier kan in één keer een efficiënt bedrijf van tientallen hectaren glas worden neergezet. Op dit moment heeft dit gebied niet de bestemming 'glastuinbouw'. De gemeente staat ervoor open dit op te nemen in een nieuw bestemmingsplan. Het bestaande areaal aan glastuinbouw moet mogelijk gesaneerd worden, om verrommeling tegen te gaan.

Het kassengebied als energieleverancier is in Ens lastig, maar verdient het te blijven volgen. De tijd van warmte krachtkoppeling is door de nu (2014) hoge gasprijs en lage elektriciteitsprijs voorbij. Geothermie – warmte opslag op kilometers diepte – is in de Enser bodem onmogelijk, en bedrijfsmatig nog riskant. Ondiepere warmteopslag is niet rendabel.

Het profiel van de wegen in het buitengebied dateert deels nog uit de tijd van de aanleg van de polder. Dat betekent dat ze niet meer zijn afgestemd op de breedte van de huidige (landbouw)voertuigen. Met name voor kwetsbare verkeersdeelnemers zoals (jeugdige) fietsers is dit gevaarlijk. Verbreding van het profiel van polderwegen – Zwijnsweg, Kamperzandweg, Oud Emmeloorderweg, Redeweg - is gewenst. De gemeente geeft aan daarbij vooral af te gaan op initiatief van aanwonenden.

De polder is primair ontworpen en aangelegd als landbouwgebied. In de huidige tijd is recreatief medegebruik van dit landbouwgebied zeer wenselijk. Het draagt bij aan aantrekkelijk wonen in Ens. In de (directe) omgeving van Ens liggen aantrekkelijke recreatiegebieden, zoals Ramspol, de dijk aan het Zwarte meer, en wat verder weg: het strand bij Schokkerhaven, Schokland, en het Voorsterbos bij Kraggenburg. De ontsluiting van deze

gebieden t.b.v. recreatie kan beter, om zo het landschap op de grens van polder en water te kunnen beleven. Een verbinding over de dijk Ramspol-Kraggenburg zou de route Urk-Kraggenburg afmaken. Hiervoor kan ook contact gezocht worden met het dorp Kraggenburg, waar versterking van de recreatie speerpunt is.

Om de gewenste ontwikkelingen in het buitengebied – functiewijziging, nieuw glastuinbouwgebied, recreatief medegebruik – in de toekomst gemakkelijk mogelijk te maken, is het van belang dat vanuit het dorp invloed wordt uitgeoefend op de vertaling van de gemeentelijke structuurvisie in een plan met rechtskracht. Hierin kan ook samen met de andere dorpen en landbouw- en ondernemersorganisaties worden opgetrokken.

De aanleg van de N50 heeft gevolgen gehad voor Ens. Allereerst is het een barrière tussen Ens en Schokland. Daarbij is de natuurlijke aanloop naar het dorp door aanleg van de N50 verminderd. Waar je vroeger bij de verkeerslichten kon besluiten Ens in te rijden – naar ‘het Wapen’ bijvoorbeeld – passeer je het dorp nu met 100 kilometer per uur. Vanaf die N50 glijdt Ens aan je voorbij met een grote variëteit aan bebouwing: het Wapen, woningen en een bedrijventerrein met slijtageplekken. Het aantrekkelijk maken van dit front zou Ens een ander aanzien geven. Ook zou gekeken kunnen worden naar herstel van de verbinding tussen weg en dorp, mogelijk d.m.v. een nieuwe invulling van de strook grond tussen N50 en de Kamperweg, mogelijk in combinatie met herbestemming van de leegstaande boerderij van Rijkswaterstaat.

4.6. BEDRIJFVIGHEID

Ens heeft een bloeiende ondernemersvereniging (CVE). Van de grote bedrijven is de glastuinbouw zeer zichtbaar. Op het bedrijventerrein is Zuidberg Techniek het grootste bedrijf. Zuidberg Techniek – actief in ontwikkeling en productie van innovatieve fronthefsystemen en tracks, en engineering, assemblage en productie van metalen constructies - besteedt veel aandacht aan vernieuwing en innovatie. Daarvoor zijn hoger opgeleide technici nodig, zowel stagiaires als medewerkers. Zuidberg Techniek kan de spil zijn van een kenniscluster in de landbouwtechniek en Hiervoor kan aangesloten worden bij het initiatief voor een agrofoodcluster in de Noordoostpolder, uitgebreid met het gebied rond Zwolle en Dronten.

Gekeken kan ook worden of rond Zuidberg Techniek een ecosysteem van bedrijven kan ontstaan waarin ondernemingen wederzijds van elkaar kunnen profiteren. De promotie en acquisitie voor het bedrijventerrein richt zich actief op realisatie van dit ecosysteem. Daarbij zijn de relatief lage grondprijs (ongeveer de helft van Kampen) en de zichtlocatie langs de N50 twee troeven.

In de detailhandel is vraag en aanbod in balans. Het aanbod wijzigt periodiek. Bescheiden groei van het dorp brengt nieuwe koopkracht, waar de detailhandel van kan profiteren. Mogelijk zijn er kansen voor uitbreiding van de ambulante handel op de markt op het Bloemenplein.

5. Van toekomstscenario's naar voorkeursscenario

5.1. TOEKOMSTSCENARIO'S

Met bewoners en professionele partijen is gewerkt aan toekomstscenario's voor Ens, voor wat betreft de thema's:

- Fysiek: woningen, infrastructuur, verkeer, openbaar vervoer, openbare ruimte, woonomgeving, winkels en bedrijven, accommodaties;
- Sociaal: activiteiten, sport, zorg, ontmoeten, communicatie;
- Sociaal-economisch: bedrijvigheid, detailhandel, werkgelegenheid.

Drie ideaaltypische scenario's - behouden, aanpassen, vernieuwen - zijn met de werkgroep van dorpsbelang tot één voorkeursscenario uitgewerkt, en is hieronder weergegeven.

5.2. VOORKEURSSCENARIO

Verkeer

Vrachtverkeer naar het glastuinbouwgebied wordt afgewikkeld via de Kamperweg. Vrachtverkeer naar het bedrijventerrein wordt afgewikkeld via een nieuwe ontsluitingsweg met brug. Voor de rest behoudt de Baan zijn verkeersfunctie, omdat dit voor levendigheid in het dorp zorgt.

De Baan wordt gevoeld als een onveilige barrière die het dorp in tweeën verdeelt. Die barrièrewerking mag door kleine ruimtelijke ingrepen in de beleving minder worden.

Wonen

Ingezet wordt op minimaal gelijk blijven van het huidige aantal woningen in Ens, liever op uitbreiding van dit aantal. Nieuwbouw kan zowel via nieuwbouw op kavel-Braaksma, als door inbreiding in de kern van het dorp, mocht hier door de aanpak van de huurwoningen door Mercatus ruimte vrijkomen.

In het buitengebied wordt ingezet op ruimere mogelijkheden voor functieverandering van bestaande boerenerven die vrij komen.

Voorzieningen

Uitgangspunt is concentratie van sociale activiteiten en de combinatie zorg met wonen in de kern van het dorp. Het Bloemenplein is de centrale locatie voor ontmoetingsactiviteiten. Rond het Hofje van Ens is de ideale locatie voor wonen met zorg.

Wanneer de scholen op termijn zouden samengaan, is de Schoolstraat de voorkeursplek voor een scholenconcentratie.

Bedrijvigheid

Het bedrijventerrein en de glastuinbouw moeten de mogelijkheid tot uitbreiding hebben, in de richting van de pijlen.

Openbare ruimte

De basiskwaliteit van de openbare ruimte in Ens moet behouden blijven. De wandelroute rondje Ens is populair en verdient behoud en verdere toevoeging van interessante elementen. Richting Ramspol/Kraggenburg is uitbreiding van de belevingsmogelijkheden van het landschap door fietsers en wandelaars gewenst.

Overig

Aanleg van de N50 heeft het aanzicht van Ens sterk veranderd. Gewenst is een sterker front van het dorp, mogelijk met nieuwe invulling van de boerderij van Rijkswaterstaat en het land tussen N50 en het dorp.

6. Het dorpsprogramma 2014-2017

6.1. OPZET DORSPROGRAMMA

In dit hoofdstuk wordt het dorpsprogramma beschreven. Het dorpsprogramma bestaat uit de volgende onderdelen:

- doelstelling;
- subdoelstellingen/maatregelen;
- activiteiten en projecten.

6.2. LOOPTIJD

Het programma heeft in beginsel een looptijd van vier jaar (2014-2017). Het eerste jaar is hard in die zin dat voor de activiteiten en projecten kwaliteit, organisatie, tijd, informatie en communicatie, en geld bekend is. Door de gemeentelijke dorpscoördinator wordt elk jaar, samen met de betrokken partijen, het programma geconcretiseerd.

6.3. HET PROGRAMMA ALS COPRODUCTIE

Het programma is een coproductie van verschillende partijen. De zelforganisatie van het dorp is daarbij essentieel. Echter ook gemeente, woningcorporatie Mercatus, Zorggroep Oude en Nieuwe Land en Carrefour hebben een verantwoordelijkheid, en zullen een bijdrage leveren in het ontwikkelen en het uitvoeren van de projecten uit het programma.

6.4. DOELSTELLING DORSPROGRAMMA

6.4.1. Doelstelling

De doelstelling van het programma sluit direct aan op de toekomstbelofte van het dorp:

“Versterking van Ens als energiek en baanbrekend dorp”

Deze doelstelling geeft richting aan het dorpsprogramma. Maatregelen, activiteiten en projecten in het programma moeten een directe of indirecte bijdrage leveren aan het realiseren van deze doelstelling.

6.4.2. Subdoelstellingen/maatregelen

De subdoelstellingen/maatregelen zijn:

- A. Vernieuwing van Ens als prettige woonomgeving
- B. Vernieuwing van ontmoetingsactiviteiten
- C. Vernieuwing van de openbare ruimte
- D. Vernieuwing op het gebied van bedrijvigheid
- E. Vernieuwing in het buitengebied
- F. Vernieuwing van de communicatie & promotie

Elk van de zes maatregelen draagt bij aan het overkoepelende programmadoel. Bij elke maatregel behoren een aantal projecten.

MAATREGEL A: VERNIEUWING VAN ENS ALS PRETTIGE WOONOMGEVING

A1. Aanpak corporatie-huurwoningen

Mercatus staat voor de aanpak van haar bezit huurwoningen in Ens. De start bestaat uit overleg met huurders, daarna volgt besluitvorming, daarna planvorming en –uitvoering. Totale tijdsbestek is vijf jaar.

Het project is het bepalen en uitvoeren van de aanpak van de corporatie-huurwoningen in Ens.

A2. Opstellen Ontwikkelperspectief

De fysieke thema's - wonen, openbare ruimte, verkeer, bedrijvigheid, accommodaties, en het front van Ens - worden uitgewerkt in een Ontwikkelperspectief, op basis van thema-ateliers met bewoners en uitwerking van het voorkeurscenario tot een stedenbouwkundig plan met financiële onderbouwing.

Het project is het opstellen van het Ontwikkelperspectief.

A3. (CPO-)project starterswoningen

Voor de leefbaarheid van Ens is het belangrijk om de jongeren die in het dorp willen blijven wonen die mogelijkheid te bieden, en zo voor het dorp te behouden. Een passend aanbod woningen is belangrijk. Het realiseren van starterswoningen kan onder meer binnen collectief particulier opdrachtgeverschap (CPO) gerealiseerd worden. Het project is planvorming en realisatie van starterswoningen.

A4. Planvorming kleinschalige zorgwoningen

Het Hofje van Ens biedt momenteel woonruimte aan wie het eigen leven nog kan organiseren en leiden. Voor de doelgroep die dat niet meer kan, is momenteel geen oplossing. Voor deze groep wordt gedacht aan een cluster met zelfstandige appartementen met 24-uurs zorg en -toezicht. Clustering in of in de nabijheid van het Hofje en het steunpunt maakt de zorgverlening efficiënt. Voor dergelijke woningen is een groeiende markt.

Het project is planvorming voor kleinschalige zorgwoningen met 24-uurs zorg en -toezicht.

A5. Plan promotie en vraagbundeling kavel-Braaksma

Kavel-Braaksma is de uitbreidingslocatie in Ens. De gemeente is eigenaar van de grond en maakt de grond bouwrijp bij voldoende vraag. Het dorp wenst uitbreiding en wil een deel van de promotie op zich nemen, alsook het bundelen van de vraag naar kavels.

Het project is het maken van een plan voor promotie en vraagbundeling van geïnteresseerden voor een nieuwbouwkavel in Ens.

A6. Onderzoek woningbehoefte

Onduidelijk is wat de precieze woningbehoefte is van ouderen en jongeren in Ens. Opvallend is tevens dat de ruim 200 werknemers van Zuidberg Techniek grotendeels buiten Ens wonen. Het is interessant te weten hoe dit komt en of medewerkers te bewegen zijn om in Ens te gaan wonen.

Het project is een onderzoek naar woonwensen van jongeren, ouderen en medewerkers van Zuidberg Techniek.

MAATREGEL B: VERNIEUWING VAN ONTMOETINGSACTIVITEITEN

B1. Visievorming maatschappelijke accommodaties in Ens

Het dorp heeft een energiek verenigings- en kerkelijk leven, en actieve scholen. Het is niet gezegd dat de huidige maatschappelijke accommodaties allemaal houdbaar zijn in de toekomst. Een visie op alle maatschappelijke accommodaties, inclusief beheer, geeft koers voor de toekomst. Te onderscheiden zijn drie clusters: kerken/dorpshuis/kruisgebouw/dienstencentrum Ens; basisscholen/kinderdagverblijven, peuterspeelzaal; sportaccommodaties, inclusief ijsbaan.

Het project is visievorming met alle relevante partijen over de maatschappelijke accommodaties in Ens.

B2. Vrijwillige en professionele zorg beter met elkaar verbinden

Om zorg betaalbaar te houden zal professionele zorg meer en meer een aanvulling gaan vormen op vrijwillige zorg en mantelzorg. In Ens past dit prima bij de kernwaarden. Vraag naar en aanbod van mantelzorg/vrijwillige zorg/professionele zorg moet beter op elkaar worden afgestemd. Dit kan via zogeheten appeltaartbijeenkomsten.

Het project is het anders organiseren van de zorg in Ens, met mantel- en vrijwillige zorg als kern en professionele zorg als aanvulling

B3. Realisatie sportverbreding Sportdorp Ens en vervolg

Tot september 2015 is er een project om het sportaanbod in Ens te verbreden en te vernieuwen met rijkssubsidie in het kader van de regeling sportimpuls, uitgevoerd door de sportclubs met begeleiding van Carrefour. Gekeken wordt wat goed heeft gewerkt en wat er moet gebeuren om dit aanbod zonder projectsubsidie succesvol te borgen.

Het project is het meer laten sporten en het verlagen van de drempel om te gaan sporten, en dit succesvol borgen.

B4. Activiteitenaanbod kinderen 12-16 jaar

Oudere kinderen hebben behoefte aan wat meer activiteiten in Ens. Genoemd zijn: kinderdisco, films draaien, activiteiten in de zomervakantie.

Het project is het opzetten van activiteiten voor en met kinderen 12-16 jaar.

B5. Organiseren ontmoetingsactiviteiten met arbeidsmigranten

Ens telt een aantal gezinnen van arbeidsmigranten die zich in het dorp hebben gevestigd, en daarnaast zijn er tientallen tijdelijke arbeidskrachten. Ontmoeting en activiteit is voor hen belangrijk om zich welkom te voelen in het dorp. Ens wil hieraan bijdragen door passende activiteiten te organiseren, i.s.m. werkgevers en de arbeidsmigranten zelf. Denk aan laagdrempelige ontmoetingsactiviteiten zoals voetbal en Nederlandse les.

Het project is het organiseren van laagdrempelige activiteiten met en voor arbeidsmigranten, i.s.m. werkgevers.

MAATREGEL C. VERNIEUWING VAN DE OPENBARE RUIMTE

C1. Dorpsplan voor de openbare ruimte

De openbare ruimte moet ingericht en geschikt zijn voor het gewenste gebruik door bewoners, waaronder kinderen. Kinderen noemen als wensen: skatebaan bij de pannakooi, hangplek en speelplekken. Het dorp kan de wensen en initiatieven inventariseren, bundelen en een plan maken voor de openbare ruimte. Zelfwerkzaamheid ten aanzien van beheer is onderdeel van het plan.

Het project is het inventariseren van wensen en initiatieven, en het opstellen van een plan voor de openbare ruimte in het dorp.

C2. Veilig gevoel de Baan

De Baan is een belangrijke doorgaande weg die voor aanloop naar en reuring in het dorp zorgt. Tegelijk ervaren de Ensenaren het als een onveilige barrière, zeker de kinderen. Om het gevoel van veiligheid te verbeteren zijn kleine maatregelen op het gebied van bebording, verlichting en design denkbaar.

Het project is het formuleren en uitvoeren van diverse kleine maatregelen die het veiligheidsgevoel rond de Baan verbeteren.

C3. Aanpak Rondje Ens

Door de groene windsingel om Ens loopt een wandelpad waaraan in het verleden elementen zoals trimtoestellen en een kunstroute zijn toegevoegd. Deze elementen hebben groot onderhoud nodig. Eventuele nieuwe toevoegingen maken Rondje Ens nog interessanter. Te denken valt aan een zogeheten bijenhotel en nestkastjes voor vogels. Dit kan opgezet worden in samenwerking met bijvoorbeeld de scholen.

Het project is het opknappen van de trimtoestellen en de kunstroute van Rondje Ens, en het toevoegen van nieuwe elementen.

Maatregel D: Vernieuwing op het gebied van bedrijvigheid

D1. Plan promotie en acquisitie bedrijventerrein

Op het bedrijventerrein is ruimte voor nieuwe bedrijfsvestigingen. Dit kan zich deels richten op het realiseren van een ecosysteem rondom de landbouwtechniek (Zuidberg Techniek), maar ook op voor Ens nieuwe sectoren, zoals logistiek en bedrijfsvestiging van zzp'ers. Lokale ondernemers zetten zich in voor het trekken van collega-ondernemers. Onderzoek naar beweegredenen voor vestiging in Kampen i.p.v. Ens speelt eveneens een rol.

Het project is het maken van een plan voor promotie en acquisitie voor het bedrijventerrein in Ens.

D2. Haalbaarheidsonderzoek oprichten opleidingscluster landbouwtechniek

Zuidberg Techniek is sterk in innovatie in de landbouwtechniek. Daarvoor is hooggeschoold technisch personeel nodig. M.b.v. relevante opleidingen in de (landbouw)techniek kan dit worden uitgebouwd tot een opleidingscluster landbouwtechniek.

Het project is een haalbaarheidsonderzoek naar oprichting van een opleidingscluster landbouwtechniek.

D3. Stedenbouwkundig plan uitbreiding glastuinbouw Drietorensweg-tocht

Lokale glastuinders willen de mogelijkheid hebben nieuw glas te zetten in het gebied tussen de Drietorensweg en de Zwijnstocht. Hiervoor is een bestemmingsplanwijziging nodig (zie E3), alsook een stedenbouwkundig plan. Onderdeel is tevens het mogelijk renoveren/transformeren van het bestaande glastuinbouw-gebied.

Het project is het maken van een stedenbouwkundig plan voor uitbreiding van het glastuinbouwgebied en herstructurering van het bestaand glastuinbouwgebied.

D4. Oprichten energicoöperatie

Het beperken van de energie-maandlasten is belangrijk. Een steeds aantrekkelijker strategie (na isolatie) is het aanwenden van alternatieve energiebronnen, bijv. zonne-energie en/of biomassa. Een energicoöperatie wekt lokaal energie op, voor lokale gebruikers, met lokale financiering.

Het project is het oprichten van een lokale energicoöperatie voor opwekking en afzet van duurzame energie.

D5. CVE als dienstverlener aan lokale ondernemers

De Commerciële Vereniging Ens (CVE) ontwikkelt zich tot een dienstverlener aan lokale ondernemers, met trainingen, opleidingen, netwerkactiviteiten met financiers, e.d.

De activiteit is het opzetten van dienstverlenende activiteiten vanuit de CVE.

MAATREGEL E. VERNIEUWING IN HET BUITENGEBIED

E1. Onderzoek t.b.v. recreatie in omgeving

Op korte afstand van Ens liggen recreatief aantrekkelijke gebieden. De recreatieve beleving van het landschap op de grens van polder en water kan beter. Als aantrekkelijke en concrete mogelijkheden zijn genoemd: een verbinding naar Kraggenburg via de dijk en een zwemstrandje bij Ramspol.

Het project is onderzoek naar de haalbaarheid van nieuwe recreatiemogelijkheden rondom Ens.

E2. Versterking front Ens

Sinds de aanleg van de N50 is de afstand van passanten tot Ens gegroeid. Hoe kan het front van Ens sterker gemaakt worden door ruimtelijke ingrepen? Een nieuwe invulling van de Rijkswaterstaat-boerderij en het land tussen de N50 en de Kamperweg kan hieraan bijdragen.

De activiteit is planvorming voor versterking van het front van Ens.

E3. Overleg nieuw plan landelijk gebied

De nieuwe gemeentelijke structuurvisie moet worden vertaald in een integraal plan met rechtskracht voor het buitengebied. Voor het dorp is borging van de leefbaarheid van het buitengebied belangrijk, alsook het specifieke punt van de uitbreiding van het kassengebied tussen Drietorensweg en de Zwijnstocht.

De activiteit is overleggen binnen het dorp en met de gemeente over een op te stellen plan voor het landelijk gebied.

F.VERNIEUWING VAN DE COMMUNICATIE & PROMOTIE

F1. Nieuwe dorpswebsite

Ens is toe aan een volgende generatie website, met integratie van sociale media.
Het project is opzet, ontwerp en realisatie van een nieuwe dorpswebsite.

F2. Informatiebord

Een informatiebord toont passanten wat Ens e.o. te bieden heeft.
Het project is ontwerp, realisatie en plaatsing van (een) informatiebord(en).

6.5. DORPSPROGRAMMA 2014-2017: SAMENVATTEND SCHEMA

A	Vernieuwing van Ens als prettige woonomgeving	Effect/Resultaat	Trekker(s)	Overige betrokken partijen	Tijdplanning	Geld	Opmerkingen
A 1	Aanpak corporatie-huurwoningen	Aantrekkelijk woondorp	Mercatus	Individuele huurders, Huurderswerkgroep, Gemeente, Dorpsbelang	Start begin 2014 Gereed: 2019	Mercatus	Uitwerking in Ontwikkelersperspectief (A2) Huurderswerkgroep zal naar verwachting langjarig blijven om het vernieuwingstraject met Mercatus mee vorm te geven
A 2	Opstellen Ontwikkelersperspectief	Afzonderlijke ontwikkelingen passen in totaal beeld	Gemeente en Mercatus	Individuele bewoners en ondernemers CVE ZONL Carrefour Verenigingen Stichting revitalisering glastuinbouw Ens	2014-begin 2015	Gemeente Mercatus	Uitwerking van A1, A3, A4, B1, C1, C2, D3, E1, E2
A 3	(CPO-)project starterswoningen	Eigen woonwensen realiseren	Ontwikkelaar of vereniging	Kopers/huurders Dorpsbelang Gemeente Mercatus	2015	Ontwikkelaar of vereniging	Uitwerking in Ontwikkelersperspectief
A 4	Planvorming kleinschalige zorgwoningen	Goede woonomstandigheden voor zorgvragers	Nader te bepalen	ZONL Gemeente Toekomstige bewoners	2015/2016	Nader te bepalen	Uitwerking in Ontwikkelersperspectief (A2) Vooralsnog niet duidelijk wie kan investeren
A 5	Plan promotie en vraagbundeling kavel-Braaksma	Groei dorp faciliteren	Dorpsbelang	Gemeente Makelaars	2014/2015	Startgeld DOP	Relatie met F1, F2
A 6	Onderzoek woningbehoefte	Beter inspelen op woonwensen doelgroepen	Dorpsbelang Gemeente	Makelaars Mercatus Zuidberg Techniek	2014/2015	Startgeld DOP Gemeente	Mercatus en gemeente voeren tweejaarlijks een woningmarktmonitor uit. Gemeente voert onderzoek uit naar woonwensen ouderen (2014) en jongeren (begin 2015). Gemeente wil helpen met woonwensen onderzoek onder medewerkers Zuidberg Techniek

B Vernieuwing van ontmoetingsactiviteiten							
B 1	Visievorming maatschappelijke accommodaties in Ens	Gezamenlijk toekomstbeeld	Dorpsbelang	Alle betrokken partijen in het dorp	2015	Gemeente	Relatie met Ontwikkelperspectief Overleg start in het dorp; in tweede instantie aansluiting zoeken bij accommodatiebeleid en beleid kinctra van de gemeente
B 2	Vrijwillige en professionele zorg beter met elkaar verbinden	Zorgvrager goed geholpen	Werkgroep met ZONL, Zonnebloem, kerken, Carrefour	Dorpsbelang individuele ouderen	2015 e.v.	N.v.t.	Andere dorpen, met name Kraggenburg, zijn ook actief op dit gebied
B 3	Realisatie sportverbreding Sportdorp Ens en vervolg	Sportaanbod past bij de vraag	Omnisportvereniging Ens Carrefour	Sportverenigingen Leden Dorpsbelang	2014-2015 e.v.	Rijkssubsidie regeling sportimpuls	Relatie met B5
B4	Activiteitenaanbod kinderen 12-16 jaar	Binding aan dorp	Dorpsbelang	Carrefour	2015 e.v.	Eigen bijdrage Sponsoring werkgevers Level one AB-Oost	Relatie met B3
B5	Organiseren ontmoetingsactiviteiten met arbeidsmigranten	Arbeidsmigranten horen erbij	Dorpsbelang	Carrefour Werkgevers Level one AB-Oost	2015 e.v.	Eigen bijdrage Sponsoring werkgevers Level one AB-Oost	Relatie met B3

C Vernieuwing van de openbare ruimte							
C 1	Dorpsplan voor de openbare ruimte	Bruikbare en sfeervolle openbare ruimte	Dorpsbelang	Buurtverenigingen CVE Huurderswerkgroep Mercatus Scholen Kinderen Gemeente	2015	Zelfwerkzaamheid Sponsoring Subsidie Gemeente	Uitwerking in Ontwikkelperspectief (A2) Toetsing vindt plaats door gemeente aan het Beleid Openbare Ruimte (BOR)
C 2	Veilig gevoel de Baan	Veilig gevoel	Provincie Gemeente	Provincie Dorpsbelang CVE Woning- en winkелеigenaren de Baan	2015	Provincie	Uitwerking in Ontwikkelperspectief (A2) Hard rijden blijkt niet uit de cijfers; veiligheidsbeleving is het probleem NB: de Baan is een provinciale weg
C 3	Aanpak Rondje Ens	Fraai dorp, bruikbare openbare ruimte	Dorpsbelang	Klusgroep Gemeente Scholen Vrijwilligers	2014	Startgeld DOP Sponsoring Zelfwerkzaamheid	

D Vernieuwing op het gebied van bedrijvigheid							
D 1	Plan promotie en acquisitie bedrijventerrein	Nieuwe werkgelegenheid	Werkgroep met CVE Dorpsbelang Gemeente	Individuele ondernemers Bewoners	2015	Startgeld DOP Sponsoring Zelfwerkzaamheid LEADER II	Relatie met F1, F2 Gemeente werkt hierin graag samen met het dorp Criteria Leader II nog onbekend
D 2	Haalbaarheidsonderzoek oprichten opleidingscluster landbouwtechniek	Nieuwe toevoeging aan dorp	CVE				
D 3	Stedenbouwkundig plan uitbreiding glastuinbouw Drietoerenswegtocht	Gezonde bedrijfsvoering glastuinbouw	Gemeente	Dorpsbelang Stichting revitalisering glastuinbouwgebied Ens CVE Aanwonenden	Onderdeel Ontwikkelperspectief: gereed begin 2015 Uitwerking: nader te bepalen	Gemeente	Uitwerking in Ontwikkelperspectief (A2)
D 4	Oprichten energiecoöperatie	Lage energiekosten	Dorpsbelang	CVE Gemeente Mercatus Stichting revitalisering tuinbouwgebied Ens	2015 e.v.	Startgeld DOP Inleg leden Provinciale DEON-gelden LEADER II	DEON: Duurzame Energie- en Ontwikkelingsmaatschappij Flevoland. Eventueel relatie leggen met www.pioniersvande.toekomst.nl . Criteria Leader II nog onbekend
D 5	CVE als dienstverlener aan lokale ondernemers	Versterkt ondernemerschap	CVE	Individuele ondernemers Rabobank	2015 e.v.	CVE Zuiderzeegelden LEADER II	Samenwerking zoeken met bestaande initiatieven in de polder Criteria Leader II nog onbekend

E Vernieuwing in het buitengebied							
E 1	Onderzoek t.b.v. recreatie in omgeving	Prettig recreëren in omgeving	Gemeente Dorpsbelang	Provincie Flevoland Rijkswaterstaat	2016	Gemeente Provincie	Relatie met Ontwikkelperspectief (A2)
E 2	Versterking front Ens	Vernieuwing dorp	Dorpsbelang gemeente	CVE Rijkswaterstaat Domeinen	2015	Gemeente LEADER II	Uitwerking in Ontwikkelperspectief (A2) Rijkswaterstaat/Domeinen is eigenaar van boerderij en land Criteria Leader II nog onbekend
E 3	Overleg nieuw plan landelijk gebied	Basis voor vernieuwing gelegd	Dorpsbelang Gemeente	CVE Stichting revitalisering tuinbouwgebied Ens	2015	N.v.t.	Gemeente heeft waarschijnlijk begin 2015 duidelijk welk soort plan gemaakt zal worden. Daaruit vloeit mede voort waar, wanneer, welk overleg gewenst en mogelijk is
F Vernieuwing van de communicatie & promotie							
F 1	Nieuwe dorpswebsite	Geïnformeerde dorpsbewoners	Dorpsbelang	CVE Individuele ondernemers	2014/2015	Startgeld DOP Sponsoring	Relatie met A5, D1
F 2	Informatiebord	Geïnformeerde passanten	Dorpsbelang	CVE Individuele ondernemers	2015	Startgeld DOP sponsoring	Relatie met A5, D1

7. Besturing van het dorpsprogramma

In totaal zijn 24 projecten geformuleerd. Zij verschillen aanzienlijk in zwaarte en grootte, in tijd, in geld, in doelgerichtheid. Om de doelstelling van het dorpsprogramma te halen is het monitoren en het besturen van het programma met de betrokken partijen belangrijk. Het is de gemeentelijke dorpscoördinator die de uitwerking en uitvoering van het programma begeleidt.

7.1. MONITORING EN BESTURING VIA 'T HEFD

Criteria voor monitoring en besturing zijn:

- Tempo (is er sprake van vertraging, dan wel versnelling?);
- Haalbaarheid (is de activiteit nog steeds maatschappelijk, technisch haalbaar?);
- Efficiency (nemen de hoeveelheid ingezette middelen toe of af?);
- Flexibiliteit (kan het project eventueel door een ander project worden vervangen?);
- Doelgerichtheid (wijzigt de mate waarin het project bijdraagt aan de realisatie van de doelstelling?).

Door de projecten periodiek te toetsen aan deze criteria, kunnen ontwikkelingen binnen de projecten en binnen het programma worden gevolgd. Op grond daarvan kan al dan niet worden bijgestuurd en/of worden ingegrepen.

Dorpsbelang bepaalt in overleg met de gemeente – die het geld beheert - hoe de startgelden ingezet gaan worden.

7.2. STRATEGISCHE PROJECTEN

7.2.1. Criteria keuze strategische projecten

Binnen het programma wordt een aantal strategische projecten benoemd. Deze projecten zijn strategisch van aard, omdat zij essentieel zijn voor het realiseren van de programmadoelstelling, en omdat zij katalysator zijn voor het realiseren van andere projecten en activiteiten.

Bij de keuze van deze projecten is het ook belangrijk om te kijken naar aspecten als tijd en geld. Het is goed als er een balans is tussen strategische projecten die op korte termijn en met weinig geld gerealiseerd kunnen worden en strategische projecten waarvan de realisatie langer duurt en die veel geld kost. Op grond van de inschatting van 'T HEFD (zie 7.1) zijn hierna in 7.2.2. de strategische projecten benoemd.

7.2.2. Strategische projecten

De volgende projecten zijn van strategisch belang en krijgen voorrang bij ontwikkeling en uitvoering van het programma:

- (CPO-)project starterswoningen (A3);
- Planvorming kleinschalige zorgwoningen (A4);
- Visievorming maatschappelijke accommodaties in Ens (B1);
- Haalbaarheidsonderzoek oprichten opleidingscluster landbouwtechniek (D2);
- Versterking front Ens (E2).

Naast bovenstaande projecten legt het dorp Ens in het programma nadruk op de volgende projecten:

- Aanpak corporatie-huurwoningen (A1);
- Opstellen Ontwikkelperspectief (A2);
- Plan promotie en vraagbundeling kavel-Braaksma (A5);
- Vrijwillige en professionele zorg beter met elkaar verbinden (B2);
- Aanpak Rondje Ens (C3);
- Overleg nieuw plan landelijk gebied (E3);
- Nieuwe dorpswebsite (F1);
- Informatiebord (F2).

Bijlage: Gebruikte documentatie

- Bruin, C.W. de, P.P.P. Huigen en C.R. Volkers, Dorpen onder druk. Nederzettingenproblematiek in de Noordoostpolder (Utrecht 1962)
- Camp, D'laine en Mariette Kamphuis, Architectuur en stedenbouw in Flevoland; Urk 1850-1940, Noordoostpolder 1942-1962. MIP Flevoland (Zwolle 1992)
- Canon De Noordoostpolder (Stichting Canon De Noordoostpolder 2012)
- Companen, Mercatus, strategisch voorraadbeleid 2012 (Arnhem, 2012)
- Crébas, Bob, Iedere dag vrij. Over Het Goed, Marktplaats.nl, brandnetels,... (Kraggenburg 2006)
- Dorpsvisies voor de dorpen in de Noordoostpolder (gemeente Noordoostpolder 2012)
- Flokstra, Tjeerd, Samenleven in het nieuwe land. Een schets van de sociale, culturele en geestelijke ontwikkeling in de Noordoostpolder 1942-1970 (Kampen 2000)
- Gemeente Noordoostpolder, beleidsplan openbare ruimte 2014-2024 (Emmeloord 2014)
- Gezond en krachtig samenleven. Beleidsplan Wet maatschappelijke ondersteuning en Volksgezondheid Noordoostpolder 2012-2015 (Emmeloord 2011)
- Gort, M. en A. van Oostrom, Uitverkoren; de kolonisatie van de Noordoostpolder 1940-1960 (Zwolle 1987)
- Integraal Huisvestingsplan 2012-2015 voor het Primair en Speciaal Onderwijs, concept (Emmeloord 2011)
- Mercatus. De visie en de doelstellingen 2011-2015 (Emmeloord z.j.)
- De Noordoostpolder-dorpen: DNA van een dorp als bouwsteen voor de toekomst, twee delen (Zwolle 2010)
- Nota Jeugdbeleid Noordoostpolder 2011-2014. Samen verder bouwen aan een actieve, gezonde en

betrokken polderjeugd (Emmeloord z.j. (2011))

- Nota Kindcentra. Voorzieningen bundelen vanuit overtuiging. Lef tonen voor leefbaarheid (Emmeloord 2011)
- Nota van uitgangspunten structuurvisie, gemeente Noordoostpolder (Emmeloord, december 2011)
- Ontwerp Structuurvisie Noordoostpolder 2025 (Emmeloord 2013)
- Participatievisie Noordoostpolder 2011. Een visie op participatie binnen de WEB, WI, WIJ, WMO, WSW, WWB (Emmeloord 2011)
- Recreatievisie Noordoostpolder 2012-2016 (Emmeloord z.j. (2011))
- Samen werken aan een energiek Ens. Samen bouwen aan een dorp met toekomst (eerste versie Dorpsontwikkelingsplan, dorpsbelang Ens, 2013)
- Sociaal en vitaal, op eigen kracht, gemeente Noordoostpolder (Emmeloord 2012)
- Vernieuwing van binnenuit (Emmeloord 2013)
- Visser, L. en Eva Vriend, 15 stappen rond de poldertoren. Cultuurhistorische wandeling door Emmeloord (Lelystad 2009)
- Vitaal en sociaal Noordoostpolder, contourennotitie (Emmeloord z.j. (2011))
- Volkers, K. Noordoostpolder, historisch ruimtelijke ontwikkeling en waarden, concept (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort 2009)
- Vriend, Eva, Het nieuwe land. Het verhaal van een polder die perfect moest zijn (Amsterdam 2012)
- Woningmarktonderzoek Noordoostpolder. Opgesteld voor: gemeente Noordoostpolder & Mercatus (Amersfoort/Groningen 2011)
- www.Ens-Nop.nl
- www.polderdorpen.nl
- www.sportdorp-ens.nl
- www.pioniersvandetoekomst.nl
- Het Zuiderzeeproject door de eeuwen heen. Feiten en cijfers (provincie Flevoland (z.p. (Lelystad) 2010)

Colofon

Opdrachtgever:	Gemeente Noordoostpolder
Productie en tekst:	Kars Advies, De Bilt
Tekeningen:	Luuk Poorthuis, Diemen; Geert Gratama, Naarden
Opmaak:	Proracom, Organisatie & Communicatie, Ens
Met dank aan:	Alle deelnemers aan de bijeenkomsten, in het bijzonder: Gerda de Jong, Ramona Brongers, Kees van Koullil, Bert Scholten, Jolanda Nagelhout.

Kars Advies

Holle Bilt 6B

3732 HM De Bilt

Tel: 06-420 13 620

06-53 211 238

E-mail: martinjansen@karsadvies.nl

hanskars@karsadvies.nl

Internet: www.karsadvies.nl

De Bilt, oktober 2014

